

Poniższa praca została nagrodzona w IV konkursie Prokuratora Generalnego, zorganizowanym z okazji „Międzynarodowego Dnia Mediacji”.

Grzegorz Adam Skrobotowicz

Mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest analiza praktyki stosowania mediacji karnej w przypadku spraw dotyczących stosowania przemocy w rodzinie, której autor dokonał w oparciu o badania aktowe spraw karnych. Przedmiotowej analizie zostały poddane postępowania karne dotyczące sprawców, którym postawiony został zarzut popełnienia przestępstwa z art. 207 § 1 k.k.

I. Wprowadzenie

Mediacja karna została wprowadzona do polskiego Kodeksu postępowania karnego¹ na podstawie art. 320. Ówczesna regulacja prawna upatrywała w osobie prokuratora podmiotu, który miał korzystać z tego instrumentu ADR. Jak wykazała jednak praktyka², to narzędzie sprawiedliwości naprawczej stosowane było niezwykle rzadko. Sytuacja uległa poprawie po uchyleniu przedmiotowego art. 320 i dodaniu art. 23a, który otworzył drogę do odwoływania się do mediacji na każdym etapie postępowania karnego³. Jednocześnie ustawodawca nie wprowadził żadnego ograniczenia dotyczącego przestępstw, które mogą stać się przedmiotem mediacji. Tym samym, co do zasady, potencjalnie sprawca każdego czynu karalnego oraz jego ofiara, jeżeli wyrażą na to dobrowolną zgodę, to mogą wziąć udział w dyskursie mediacyjnym.

Z uwagi na temat tegorocznego konkursu, zorganizowanego przez Prokuratora Generalnego Andrzeja Seremeta z okazji Międzynarodowego Dnia Mediacji, należało zastanowić się, jak w praktyce wygląda stosowanie mediacji karnej w przypadku spraw dotyczących stosowania przemocy w rodzi-

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

² Zestawienie statystyczne ze strony internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości – <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki> (dostęp w dniu 22 września 2013 r.).

³ K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. 2, Warszawa 2007, s. 94.

nie. Aby udzielić rzetelnej odpowiedzi na tak postawione zagadnienie, zasadnym było przeprowadzenie badań aktowych spraw karnych, których rezultaty dały rzeczywisty obraz omawianego problemu, który jest niezwykle doniosły i złożony. Poddane przedmiotowej analizie zostały postępowania karne, które dotyczyły sprawców, którym postawiony został zarzut popełnienia przestępstwa z art. 207 § 1 k.k.

II. Mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie – uwagi ogólne

Mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie dotyka niezwykle istotnej i delikatnej kwestii jaką jest naruszenie prawidłowych relacji zachodzące pomiędzy stronami konfliktu, które są dla siebie, w większości przypadków, osobami najbliższymi. Ta szczególna sytuacja nakłada na organy ścigania obowiązek odpowiedniego zachowania się i dokładnego przeanalizowania całego przedstawionego opisu przestępstwa. Taka powinność właściwego zachowania się po stronie prokuratora czy funkcjonariusza Policji podyktowana jest potrzebą zapewnienia stronom konfliktu, w szczególności ofierze przestępstwa, należytego potraktowania i poszanowania jej godności. Organ procesowy, na etapie postępowania przygotowawczego, musi zdawać sobie sprawę, że prowadzona sprawa karna dotyczy osób, które praktycznie zamieszkują ze sobą „pod jednym dachem”. Tym samym osoba pokrzywdzona musiała wykazać się niezwykle odważną i determinacją, decydując się na złożenie zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Powszechnie wiadomo, że przestępstwo z art. 207 k.k., w bardzo wielu przypadkach, popełniane jest w „domowym zaciszu”, bez udziału oraz wiedzy osób postronnych. Zdarza się także, że nawet sąsiedzi lub „dalsza” rodzina nie wie o dziejącym się ludzkim „dramacie”⁴.

Organy ścigania, informując o możliwości skierowania sprawy na drogę polubownego rozwiązania sporu, winny być przekonane, że owa mediacja w żaden sposób nie przyczyni się do rozszerzenia konfliktu czy wzrostu agresji, i tym samym nie spowoduje popełnienia kolejnego przestępstwa na pokrzywdzonym. Należy zaznaczyć, że nie chodzi tylko o ewentualne dalsze bezprawne działanie w sposób opisany w art. 207 k.k., ale również o dopuszczenie się przez podejrzanego innych czynów m.in. stypizowanych w art. 157 k.k. czy nawet w art. 156 k.k. Wszystkie działania podjęte przez organy ścigania winny minimalizować możliwość powstania zjawiska wtórnej wiktymizacji, które byłoby szczególnie dotkliwe dla ofiary⁵.

⁴ E. Bieńkowska, Mediacja w sprawach karnych i nieletnich: kiedy organ procesowy może (a nawet powinien) odwołać się do postępowania mediacyjnego, (w:) L. Mazowiecka (red.), Mediacja, Warszawa 2009, s. 43.

⁵ *Ibidem*, s. 43–44.

W przypadku przestępstwa znęcania się, czy to psychicznego, czy fizycznego działania, bardzo istotną kwestię stanowi stan psychiczny osoby pokrzywdzonej, najczęściej będącej osobą najbliższą⁶. Organy postępowania przygotowawczego muszą być wyczułone na prawidłowe zdiagnozowanie sfery emocjonalnej osoby pokrzywdzonej. Przestępstwo to, z przedmiotowego przepisu ustawy karnej materialnej, cechuje się m.in. tym, że ma charakter terminowy, a zatem trwa ono pewną określoną jednostką czasu. Z przeprowadzonych badań wynika, że jest to okres liczony od kilku miesięcy⁷ do kilkunastu⁸ lub, w niektórych przypadkach, nawet do kilkudziesięciu lat. Taki stan faktyczny z pewnością wpływa na świadomość i postawę ofiary⁹. W przypadku, gdy w ocenie organów ścigania pokrzywdzony jest jednak gotowy poddać się postępowaniu mediacyjnemu, to zdecydowanie powinny mu to umożliwić, poprzez wydanie właściwego postanowienia w trybie art. 23a § 1 k.p.k. w zw. z § 7 i 8 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych¹⁰. Udział w dyskursie mediacyjnym, bezpośrednie lub pośrednie spotkanie, jak również sama obecność bezstronnego i neutralnego mediatora, może pomóc skonfliktowanym stronom dojść do porozumienia, wyjaśnić narastające często przez lata problemy oraz spróbować ustalić przeszłe wzajemne relacje poprzez umieszczenie ich w treści, obustronnie akceptowanej, ugody mediacyjnej.

Z drugiej jednak strony, organy ścigania muszą mieć na uwadze okoliczność tego rodzaju, że postępowanie karne prowadzone z uwagi na możliwość popełnienia przestępstwa z art. 207 § 1 k.k. niejednokrotnie toczy się równoległe do postępowania rozwodowego. Strona konfliktu stara się „umocnić” swoją pozycję w postępowaniu przed „sądem rodzinnym” poprzez złożenie zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa znęcania się nad nią przez drugą stronę. Ocena prowadzenia postępowania karnego w takim przypadku nie jest prosta, ponieważ w wielu sytuacjach postępowanie karne jest jak najbardziej uzasadnione, gdyż sprawca poprzez swoje działanie wypełnia znamiona przestępstwa opisanego w przedmiotowym artykule. Równocześnie sąd karny, wydając orzeczenie co do kwestii odpowiedzialności

⁶ Zgodnie z art. 115 § 11 k.k. – „Osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”.

⁷ Przykładem jest postępowanie karne prowadzone w Prokuraturze Rejonowej w Lublinie (1 Ds. 2010/12).

⁸ Przykładem jest postępowanie karne prowadzone w Prokuraturze Rejonowej w Świdniku (1 Ds. 1383/12/D).

⁹ I. A e r s t e n, Victim–offender mediation with serious offence, (w:) F. Dunkel, H. von Hofer (red.), Crime policy in Europe, Good practices and promising examples, Strasbourg 2004, s. 83.

¹⁰ Dz. U. z dnia 26 czerwca 2003 r., Nr 108, poz. 1020.

karnej, nie jest władny do orzeczenia rozwodu pomiędzy stronami konfliktu. Oznacza to, że osoba pokrzywdzona oraz sprawca czynu, w celu prawnego stwierdzenia kwestii rozpadu małżeństwa, zobligowani są do założenia sprawy rozwodowej. Z drugiej jednak strony, co w sposób jednoznaczny zasługuje na dezaprobatę, jeden z małżonków, chcąc uzyskać korzystniejsze dla siebie orzeczenie przed „sądem rodzinnym”, zwraca się do organów ścigania o wszczęcie oraz prowadzenie postępowania karnego w przedmiocie „domniemanego” znęcania się. Takie działanie niestety niejednokrotnie spowodowane jest chęcią wybielenia swojej osoby w „postępowaniu rozwodowym” oraz obciążenie winą o rozpad pożycia małżeńskiego adwersarza. W przypadku postępowania w przedmiocie stwierdzenia rozwodu strony – mąż i żona w pełni są sobie równe, w przypadku postępowania karnego ta równowaga nie przedstawia się już tak samo. Jest oczywistym, że zgodnie z literalnym brzmieniem art. 299 § 1 k.p.k. stronami postępowania przygotowawczego są podejrzany oraz pokrzywdzony, jednak działania gospodarza tego etapu postępowania karnego, czyli prokuratora lub funkcjonariusza Policji, nakierowane są na zebranie materiału dowodowego, na podstawie którego możliwe będzie zakończenie, w ten lub inny sposób, postępowania przygotowawczego. Dodatkowo, to wyłącznie przeciwko podejrzanemu możliwe jest stosowanie środków przymusu, które w zależności od ich rodzaju, w większy lub mniejszy sposób, wpływają na jego „normalne” życie.

Pomimo dokonanych powyżej spostrzeżeń należy jednak zauważyć, że mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie bez wątpienia pełni również funkcję terapeutyczną. Strony konfliktu potrzebują miejsca oraz czasu, aby na spokojnie porozmawiać o swoich problemach występujących w ich związku. Mediacja umożliwia im zaspokojenie tych potrzeb. W ramach dyskursu mediacyjnego osoba pokrzywdzona oraz sprawca mogą w obecności osoby godnej zaufania (mediatora) porozmawiać o wszystkich tych kwestiach, które legły u podstawy wynikłego konfliktu. W tym miejscu warto bardzo wyraźnie zaznaczyć, że mediacja karna możliwa jest wyłącznie w przypadku prowadzenia postępowania karnego. Dodatkowo musi się ono znajdować na etapie *in personam*. W przypadku spraw o przemoc w rodzinie wskazanie sprawcy nie jest rzeczą trudną, a wręcz oczywistą, ponieważ już przy składaniu zawiadomieniu o popełnieniu przestępstwa osoba ta jest znana pokrzywdzonemu i wskazywana organom ścigania. Nieustanie prze-wijają się jednak wątpliwość, która została także objęta badaniami, czy przestępstwo będące podstawą do prowadzenia postępowania karnego faktycznie zostało popełnione, czy jedynie stanowi swoistą reminiscencję „postępowania rozwodowego”?

III. Mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie – badania empiryczne

W celu opisanie instytucji i roli mediacji w sprawach o stosowanie przemocy w rodzinie przeprowadzone zostały szczegółowe badania aktowe. W pierwszej fazie badań przeanalizowano w Prokuraturze Apelacyjnej w Lublinie sprawozdania statystyczne z działalności powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratur za lata 2006–2012 (I półrocze). Takie działanie miało na celu wyodrębnienie tych placówek, w których w okresie poddanym badaniu zaewidencjonowano co najmniej jedną sprawę karną skierowaną do postępowania mediacyjnego. Następnie udano się do wytypowanych jednostek i przeprowadzono badania akt na podstawie wcześniej przygotowanego kwestionariusza. Z uwagi, że w niektórych prokuraturach znajdowały się wyłącznie akta podręczne, co było spowodowane skierowaniem do sądu wniosku o warunkowe umorzenie postępowania karnego bądź wniesieniem aktu oskarżenia, wykonano, za zgodą właściwych Prezesów sądów rejonowych, badania na aktach sądowych zdeponowanych w wydziałach karnych odpowiednich sądów rejonowych¹¹. Przeanalizowanie akt spraw prokuratorskich z terenu całej apelacji lubelskiej na przestrzeni prawie 7 lat umożliwiło przedstawienie praktyki organów ścigania w zakresie wykorzystania w postępowaniu przygotowawczym instrumentu mediacji karnej. Z uwagi na problematykę przyjętą za cel IV edycji konkursu zorganizowanego przez Prokuratora Generalnego, przedstawione w dalszej części pracy wyniki badań dotyczyć będą wyłącznie spraw, w których podejrzanemu postawiony został zarzut popełnienia przestępstwa z art. 207 k.k.

Do badania wyodrębniono sprawy karne, które spełniały łącznie następujące kryteria:

- postanowienie o skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego zostało wydane w okresie od 1 stycznia 2006 r. do 30 czerwca 2012 r.;
- postępowanie karne zostało zakończone¹² do 30 czerwca 2012 r.;
- akta spraw były dostępne w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury, wydziałach karnych właściwych sądów bądź zdeponowane w archiwach sądowych.

¹¹ Opisana sytuacja miała miejsce w SR w Biłgoraju, SR w Chełmie, SR w Kraśniku, SR w Lubartowie, SR Lublin-Wschód, SR Lublin-Zachód, SR w Puławach, SR w Siedlcach, SR w Sokołowie Podlaskim oraz SR we Włodawie.

¹² Analizie poddano, w zakresie akt sądowych, te sprawy karne, w których wydano orzeczenie (także nieprawomocne) kończące postępowanie w sprawie, natomiast w przypadku akt prokuratorskich badaniem objęto sprawy karne, w których wydano postanowienie (także nieprawomocne) o umorzeniu śledztwa bądź dochodzenia, skierowano wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego bądź wniesiono akt oskarżenia (w tym zawierający wniosek w trybie art. 335 § 1 k.p.k.).

Badania akt prokuratorskich przeprowadzono w oparciu o przygotowany do tego celu autorski kwestionariusz badawczy¹³. Pytania oraz odpowiedzi zostały dostosowane terminologicznie do badanego etapu postępowania karnego.

Część pierwsza ankiety, tj. od pytania 1 do pytania 7 włącznie, miała za zadanie zebrać bazowe dane o analizowanej sprawie (datę i miejsce przeprowadzonego badania, sygnaturę akt), podstawowe dane (płeć, wiek) o podejrzanym (stosunek do pokrzywdzonego, uprzednia karalność, stawiany zarzut) i pokrzywdzonym (rodzaj pokrzywdzonego, udział profesjonalnego pełnomocnika oraz działanie w charakterze oskarżyciela posiłkowego).

W części drugiej, obejmującej pytania od 8 do 18, analizowano informacje o inicjatywie mediacyjnej, organie ścigania wydającym postanowienie w przedmiocie skierowania sprawy do mediacji, wymogach formalnych odnośnego orzeczenia, z uwzględnieniem terminu zakreślonego do przeprowadzenia mediacji, oraz o podmiocie prowadzącym mediację. Sprawdzono również, czy podejrzany i pokrzywdzony, po wyrażeniu zgody na mediację bądź bez wyrażania takiej zgody w przypadku działania organu ścigania z urzędu¹⁴, wzięli udział w spotkaniach mediacyjnych.

Część trzecia, zawierająca pytania od 19 do 28a, dotyczyła tych postępowań mediacyjnych, w których strony bezpośrednio lub pośrednio uczestniczyły w mediacji. Skoncentrowano się także na sprawozdaniu z przeprowadzonej mediacji, czasie trwania mediacji oraz jej rezultacie rozumianym dwupłaszczyznowo, tzn. jako pogodzenie się stron oraz zawarciu ugody. Wyszczególniono także przyczyny, które spowodowały fiasko mediacji.

Część czwarta, ostatnia, obejmowała pytania od 29b do 32. Dokładnej analizie poddano wszystkie zawarte ugody mediacyjne. Zwrócono uwagę na zobowiązania mediacyjne, ich liczbę oraz treść. Podjęto także próbę weryfikacji wykonalności ustaleń zawartych w spisany porozumieniu. W celu udzielenia odpowiedzi na pytania znajdujące się w tej części kwestionariusza prześledzono treść pism procesowych zdeponowanych w aktach sprawy, w szczególności wniesionych przez pokrzywdzonego lub jego pełnomocnika, a mówiących o realizacji przez podejrzanego zaciągniętych zobowiązań. Sięgnięto także do treści protokołów z rozpraw i posiedzeń oraz, o ile były one dostępne, do akt z prowadzonego przez kuratora sądowego dozoru. Z uwagi, że zobowiązania mediacyjne przybierały różną formę, skontrolowanie stanu ich realizacji bądź całkowitego wykonania było częściowo niemożliwe (np. zobowiązanie się podejrzanego, że już nigdy nie będzie spożywał alkoholu bądź zażywał środków czy substancji odurzających działających na ośrodkowy układ nerwowy). Zwrócono także uwagę na

¹³ Zob. J. Szczępański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1972, s. 18–28.

¹⁴ K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 95.

szybkość i terminowość wypełnienia postulatów mediacyjnych oraz kto podjął się sprawdzenia ich wykonania. Zweryfikowano, czy zobowiązania zawarte w ugodzie mediacyjnej znalazły swoje odzwierciedlenie w treści wydanej decyzji kończącej etap postępowania przygotowawczego.

Po uwzględnieniu wszystkich przytoczonych powyżej aspektów analizie poddanych zostało łącznie 198 spraw karnych, w których sięgnięto po instytucję mediacji na etapie postępowania przygotowawczego. Wśród nich, w 78 przypadkach, co stanowi prawie 40% wszystkich spraw zawierających w sobie instrument ADR, podejrzanemu został postawiony zarzut popełnienia przestępstwa z art. 207 k.k. W oparciu o tak otrzymany wynik należy jednoznacznie stwierdzić, że na terenie apelacji lubelskiej mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie stanowi istotny procent. Implikuje to tezę, że zachodzi niezbędna potrzeba bliższego przyjrzenia się tym postępowaniom karnym i, przeprowadzonym w ich ramach, postępowaniom mediacyjnym. Mając na uwadze powyższy stan faktyczny, liczba 78 będzie stanowiła podstawę dla dalszych rozważań i prezentacji wyników.

IV. Strony mediacji

Z otrzymanych wyników badań jednoznacznie wynika, że w zdecydowanej większości przypadków, bo aż w 73% wszystkich spraw, podejrzanym o popełnienie przestępstwa z art. 207 § 1 k.k., był obecny lub były mąż ofiary. *A contrario* tylko w trzech przypadkach¹⁵ odnotowano fakt znęcanie się przez żonę nad mężem. W pozostałych sprawach podejrzany był ojcem (13 przypadków¹⁶) lub matką ofiary (3 przypadki¹⁷). Wśród spraw objętych badaniami odnotowano również sytuacje, w których sprawca dopuścił się popełnienia przestępstwa przeciwko bratu lub siostrze, dziadkom oraz konkubentowi lub konkubinie. Otrzymany wynik jednoznacznie potwierdza regułę, że w głównymi ofiarami przestępstw przemocy w rodzinie są kobiety. Oznacza to, że działania o charakterze prewencyjnym powinny zostać na-

¹⁵ Postępowania karne prowadzone były w: Prokuraturze Rejonowej w Lublinie (1 Ds. 2291/11/D), Prokuraturze Rejonowej w Kraśniku (1 Ds. 162/07/D) oraz w Prokuraturze Rejonowej w Parczewie (Ds. 780/06).

¹⁶ Postępowanie karne prowadzone było w: Prokuraturze Rejonowej w Lublinie (3 Ds. 2330/11/D), Prokuraturze Rejonowej w Lubartowie (5 postępowań – Ds. 125/07/D, Ds. 145/07/D, Ds. 523/07/D, Ds. 488/11/D, Ds. 1779/11/D), Prokuraturze Rejonowej w Świdniku (2 postępowania – 1 Ds. 1383/12/D, Ds. 1449/11/D), Prokuraturze Rejonowej we Włodawie (2 postępowania – Ds. 456/07/D, Ds. 1352/10/D), Prokuraturze Rejonowej Lublin-Północ w Lublinie (1 Ds. 1971/10/D), Prokuraturze Rejonowej w Garwolinie (Ds. 8/07/D), Prokuraturze Rejonowej w Węgrowie (Ds. 273/09/D).

¹⁷ Postępowanie karne prowadzone było w: Prokuraturze Rejonowej we Włodawie (Ds. 1252/10/Sp/C) Prokuraturze Rejonowej w Krasnymstawie (Ds. 550/09) Prokuraturze Rejonowej w Lublinie (3 Ds. 1439/12).

kierowane na przeciwdziałanie tym przestępstwom i koncentrować się na potencjalnych sprawcach. Szczególnie istotną rolę winni pełnić członkowie rodzin oraz najbliższe otoczenie, np. sąsiedzi. Jak słusznie bowiem zauważa Nils Christie, sprawca przestępstwa znęcania się stara się, aby jego ofiara pozostawała „zamknięta” w domu, nie kontaktowała się z najbliższymi, przyjaciółmi, znajomymi, a także podporządkowała się bezgranicznie regułom oraz zasadom narzuconym jej przez oprawcę¹⁸.

W celu pełniejszego ukazania tytułowego zagadnienia pochyłono się również nad kwestią wieku uczestników dyskursu mediacyjnego. Na podstawie otrzymanych danych ustalono, że średnia wieku podejrzanego, zarówno mężczyzny jak i kobiety, oscylowała na poziomie 39 lat, natomiast w przypadku ofiar przestępstw średnia wieku wynosiła odpowiednio: dla mężczyzn 31 lat, a dla kobiet 34 lata. Zebrane dane wskazują, że zarówno sprawcy, jak i ofiary przestępstw znęcania się są odpowiednio w zbliżonym do siebie wieku.

W spotkaniach mediacyjnych oprócz stron konfliktu mogą brać udział także inni uczestnicy. Ich wpływ na przebieg mediacji oraz rola, jaką odgrywają w toczących się spotkaniach często nie pozostaje obojętną¹⁹. W przeanalizowanych aktach spraw postępowania przygotowawczego również odnotowano przypadki szerszego udziału w mediacji niż tylko pokrzywdzonego oraz podejrzanego.

Wśród przeanalizowanych spraw karnych na szczególną uwagę zasługują dwa przypadki, które warte są szerszego omówienia. W pierwszym²⁰ postępowaniu przygotowawczy zarzut popełnienia przestępstwa z art. 207 § 1 k.k. został postawiony obywatelowi Japonii. Ten 39 letni mąż miał dopuścić się przestępstwa znęcania nad swoją 28 letnią żoną, obywatelką Polski. W ramach dyskursu mediacyjnego odbyły się bezpośrednie spotkania, w których oprócz zainteresowanych stron i mediatora uczestniczył także tłumacz. Przypadek ten uświadamia, że dla obcokrajowca niewładającego językiem polskim²¹ udział w sformalizowanym procesie karnym z pewnością stanowi istotne utrudnienie. Alternatywnym rozwiązaniem jest mediacja, która po pierwsze ma zdecydowanie bardziej elastyczną formułę, dzięki czemu strony czynnie w niej działają, a po drugie procedury ADR, a wśród nich mediacja, znane są w wielu krajach i kulturach, stanowiąc popularną reakcję na

¹⁸ „Płacz cicho, by nie przeszkadzać sąsiadom!” – cyt. za N. Christie, *Niebezpieczne państwa*, (w:) N. Christie, M. Płatek, P. Posmakow, *Więzienie?*, Warszawa 2002, s. 20.

¹⁹ Zob. J. Jabłońska-Bońca, *Prawnik a sztuka negocjacji i retoryki*, Warszawa 2002, s. 143–149.

²⁰ Postępowanie karne prowadzone było w Prokuraturze Rejonowej w Lublinie (1 Ds. 935/11).

²¹ Pomimo uprawnienia przewidzianego w art. 72 § 1 k.p.k. przyznającego prawo do korzystania z pomocy tłumacza.

popelnione przestępstwo. W drugim postępowaniu²², zarówno podejrzany jak i pokrzywdzony, byli osobami głuchoniemymi. Podobnie, jak miało to miejsce w przypadku opisanym powyżej, w spotkaniach mediacyjnych, obok stron konfliktu oraz osoby godnej zaufania, uczestniczył tłumacz języka migowego. Kazus ten bardzo wyraźnie wskazuje na kolejną możliwość, jaką daje mediacja karna, a mianowicie przełamanie barier ludzkiej ułomności fizycznej. Z akt sprawy wynika, że mediator, wyznaczony do prowadzenia tego konkretnego przypadku, nie miał problemu w nawiązaniu kontaktu z podejrzanym oraz pokrzywdzonym, a same spotkania mediacyjne przebiegły prawidłowo.

Podsumowując, należy zauważyć, że w obu opisanych powyżej przypadkach mediacje zakończyły się zawarciem ugód mediacyjnych, a uzgodnione zobowiązania zostały następnie wykonane. Ofiara przestępstwa przedstawionego w drugim przypadku cofnęła również pozew o rozwód, ponieważ stwierdziła, że „w chwili obecnej ja i mój mąż (...) doszliśmy do porozumienia. Chcemy razem zamieszkać i kontynuować nasze małżeństwo. W sprawie karnej o przestępstwo znęcania się została zarządzona mediacja. Liczę na to, że sprawy pomiędzy mną i mężem się ułożą i jest szansa na uratowanie naszego małżeństwa”.

V. Przebieg mediacji karnej

Jednym z podstawowych argumentów przemawiających za stosowaniem instytucji mediacji w sprawach karnych jest zapis z art. 23a § 2 k.p.k. Przepis ten, po pierwsze, nakreśla ramy czasowe dla mediacji, a po wtóre stwierdza, że nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego okresu mediacji. Taki zabieg ustawodawcy, jak już była o tym mowa, miał za zadanie przekonać organy ścigania do częstszego korzystania z mediacji. W celu zweryfikowania wykonalności dyrektywy, zawartej w przytoczonym przepisie, przebadano zarówno postanowienia kierujące strony do mediacji, jak również sprawdzono faktyczny czas trwania postępowania mediacyjnego. Na podstawie otrzymanych danych wyliczono, że średni²³ czas, określony przez podmiot wydający odnośne postanowienie do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego, wynosił 29 dni, co oznacza, że mieścił się w przytoczonym powyżej ustawowym okresie. W 61 sprawach (78,2%) postępowanie mediacyjne zakończyło się w terminie określonym w postanowieniu. W przypadku 17 spraw karnych, w których postępowanie mediacyjne nie

²² Postępowanie karne prowadzone było w Prokuraturze Rejonowej Lublin-Południe w Lublinie (1 Ds. 1710/12/S).

²³ Obliczony na podstawie średniej arytmetycznej okresów podanych w postanowieniach o skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego.

zakończyło się w wyznaczonym terminie, zostało ono średnio przedłużone o 15 dni²⁴. Na podstawie sprawozdań mediacyjnych ustalono, że faktyczny²⁵ czas trwania postępowania mediacyjnego wynosił średnio 21 dni²⁶.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, niezwykle istotną rolę odgrywa mediacja prowadzona w formie bezpośrednich spotkań. Prawie 82,3% wszystkich mediacji odbyło się w ten sposób²⁷. Sami uczestnicy mediacji wskazywali, że dzięki możliwości spokojnej i rzeczowej rozmowy byli w stanie przedstawić swój punkt widzenia, opowiedzieć o powtarzających się zdarzeniach noszących znamiona przestępstwa znęcania się, a także zaproponować satysfakcjonujące je rozwiązanie. Jak niejednokrotnie podkreślali sami zainteresowani, udział w mediacji umożliwił im, po pierwsze, dostrzeżenie, a po wtóre, otworzenie się na problemy drugiego człowieka, będącego przecież najbliższą osobą, oraz, w wielu przypadkach, powrót do „normalnego” życia. Na podstawie otrzymanych wyników badań można zatem postawić tezę, że zgoda oraz udział w mediacji stanowią pozytywny prognostyk dla stron do dalszego zgodnego egzystowania. Zwrócić należy także uwagę na działania legislacyjne w latach 2009–2010, w których to zostały dodane do kodeksu postępowania karnego art. 244 § 1a i 1b k.p.k. oraz art. 275a k.p.k.²⁸, a także art. 275 § 3 k.p.k.²⁹. Dzięki takiemu działaniu udało się w znacznym stopniu zwiększyć u osoby pokrzywdzonej przestępstwem określonym w art. 207 k.k. poczucie bezpieczeństwa oraz zagwarantować realizację prawa do spokojnego i godnego życia we własnym domu.

VI. Ugoda mediacyjna

Kolejnymi elementami poddanymi badaniu i zawartymi w niniejszej pracy, a stanowiące esencję mediacji, są otrzymane wyniki dotyczące liczby zawar-

²⁴ Termin obliczono zgodnie z datą sporządzenia sprawozdania mediacyjnego.

²⁵ Czas liczony od dnia otrzymania przez mediatora decyzji o wyznaczeniu go do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego do daty wpływu sprawozdania z odbytej mediacji do właściwego organu.

²⁶ Por. wyniki otrzymane przez E. Wildera, Mediacja w postępowaniu przygotowawczym – doświadczenia prokuratur apelacji białostockiej, (w:) T. Cielecki, J. B. Banach Gutierrez, A. Suchorska (red.), *Pozycja ofiary w procesie karnym – standardy europejskie a prawo krajowe*, Szczytno 2008, s. 180.

²⁷ *A contrario* w formie pośredniej mediacja odbyła się w sprawach prowadzonych m.in. w: Prokuraturze Rejonowej Lublin-Północ (2 Ds. 269/12/D, 3 Ds. 2081/12/D), Prokuraturze Rejonowej Lublin-Południe w Lublinie (4 Ds. 2323/12), Prokuraturze Rejonowej w Świdniku (Ds. 756/12/D).

²⁸ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842).

²⁹ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589).

tych ugód oraz znajdujących się w nich zobowiązań, a także wpływu dyskursu mediacyjnego na sposób zakończenia postępowania karnego.

Uгода mediacyjna i jej nieograniczony, co do zasady, katalog możliwych zobowiązań pozwalają stronom poruszać się w znacznie szerszej przestrzeni niż podczas „sztywnego” procesu karnego. Porozumienia mediacyjne zawierały w sobie od jednego do kilku zobowiązań, poczynając od przeprosin poprzez obowiązek naprawienia wyrządzonej krzywdy czy poniesionej szkody³⁰, a kończąc na zapisach charakterystycznych dla konkretnej sprawy. Ich zadaniem było wspomaganie stron konfliktu w kształtowaniu ich przyszłych, niejednokrotnie wspólnych, relacji oraz życia. W ugodach mediacyjnych znajdowały się także oświadczenia stron, skonstruowane w różnej postaci, ale stwierdzające, że zawarte porozumienie je satysfakcjonuje³¹. Tym samym uczestnicy dyskursu mediacyjnego podkreślali swoje nastawienie względem tego dokumentu i całego postępowania mediacyjnego.

Wśród zobowiązań mediacyjnych znalazło się także powstrzymanie się podejrzanego od nadużywania alkoholu³² lub zażywania narkotyków. Wszystkie te deklaracje zostały złożone w sprawach, w których domniemanym sprawcom (17 spraw³³) zarzucano właśnie popełnienie przestępstwa z art. 207 § 1 k.k. Jak już była o tym mowa, spraw karnych, prowadzonych z uwagi na podejrzenie popełnienia przestępstwa znęcania się skierowanych do mediacji było łącznie 78, z czego w 67 przypadkach zawarto ugodę mediacyjną. Otrzymane dane wskazują, że w ponad co czwartej sprawie (25,4% z 67 spraw), w której strony zawarły obopólnie satysfakcjonujące porozumienie, alkohol bądź substancje odurzające, działające na ośrodkowy układ nerwowy, odgrywały rolę przy dokonywaniu przedmiotowego przestępstwa, jak również zredukowanie lub wręcz zaprzestanie ich zażywania znalazły swoje miejsce w sporządzonej ugodzie.

Poddanie się leczeniu, w szczególności odwykowemu, albo oddziaływaniom terapeutycznym stanowiło przedmiot zobowiązania w 14 umowach mediacyjnych. Postulaty o tym charakterze stawiane były właśnie względem podejrzanych³⁴ o popełnienie przestępstwa znęcania się (14 spraw³⁵). Warto

³⁰ Por. S. Steinborn, *Porozumienia w polskim procesie karnym*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005, s. 141–164.

³¹ Akta spraw zdeponowane m.in. w: Prokuraturze Rejonowej w Świdniku (Ds. 875/10/D, Ds. 1058/10/D).

³² Zob. N. Christie, *Granice cierpienia*, Warszawa 1991, s. 24–26.

³³ W 16 sprawach podejrzanymi byli mężczyźni, a tylko w 1 postępowaniu kobieta (Prokuratura Rejonowa w Parczewie – Ds. 780/06).

³⁴ Tylko w 1 przypadku podejrzanemu postawiono zarzut z art. 222 § 1 k.k. w zw. z art. 226 § 1 k.k. (Prokuratura Rejonowa Lublin-Północ w Lublinie – 1 Ds. 253/11/D).

³⁵ W 12 postępowaniach karnych podejrzanymi byli mężczyźni, natomiast w 2 przypadkach były nimi kobiety (Prokuratura Rejonowa w Kraśniku – 1 Ds. 472/09 oraz Prokuratura Rejonowa w Świdniku – Ds. 403/07/S).

wskazać, że w 5 ugodach mediacyjnych³⁶ oprócz podjęcia terapii alkoholowej strony zadeklarowały, że udadzą się do psychologa celem wzięcia udziału w zajęciach terapii rodzinnej lub małżeńskiej.

Wykazane przypadki podkreślają rolę ofiary przestępstwa w kształtowaniu treści porozumienia mediacyjnego oraz realnego wpływu na jego wykonanie. Pozwalają również stwierdzić, że pokrzywdzeni nie czekają tylko na działanie sprawcy, ale sami także podejmują się określonego trudu w celu polepszenia wzajemnych relacji. Zobowiązanie o takim charakterze jednoznacznie wskazuje na nakierunkowanie mediacji nie tylko na przywrócenie stanu zbliżonego do tego sprzed popełnionego czynu karalnego, ale ma również działać „na przyszłość”.

W przypadku 5 postępowań mediacyjnych³⁷, zakończonych zawarciem ugody mediacyjnej, jednym z postulatów była kwestia wykonywania ciężkiego na podejrzanym obowiązku łóżenia na utrzymanie innej osoby. Wśród innych postulatów mediacyjnych należy także wyróżnić m.in.: zobowiązanie się podejrzanego do opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (4 przypadki³⁸), podjęcia pracy zarobkowej, które znalazło się w 2 ugodach mediacyjnych³⁹, powstrzymanie się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach (1 postępowanie⁴⁰), powstrzymanie się od kontaktowania się połączone z zakazem zbliżania się do pokrzywdzonego stanowiło przedmiot 2 porozumień mediacyjnych⁴¹.

Szczególną grupę zobowiązań mediacyjnych, umieszczonych w ugodzie mediacyjnej, stanowiły określone formy stosownego zachowania się podej-

³⁶ Akta spraw zdeponowane w: Prokuraturze Rejonowej w Świdniku (Ds. 403/07/S, Ds. 1631/07/D i Ds. 2232/07/Sp), Prokuraturze Rejonowej w Lubartowie (Ds. 488/11/D) oraz Prokuraturze Rejonowej w Siedlcach (1 Ds. 2512/10/D).

³⁷ W 4 postępowaniach karnych postawiony został zarzut z art. 207 § 1 k.k. (Prokuratura Rejonowa w Lublinie – 3 Ds. 980/07/D i 1 Ds. 2783/07, Prokuraturze Rejonowej w Kraśniku – 1 Ds. 1961/04/D, Prokuraturze Rejonowej Lublin-Południe w Lublinie – 4 Ds. 2373/06/D oraz Prokuraturze Rejonowej w Lubartowie – Ds. 1084/06/S) natomiast w 1 sprawie z art. 209 § 1 k.k. (Prokuratura Rejonowa Lublin-Południe w Lublinie – 4 Ds. 2373/06/D).

³⁸ Akta spraw zdeponowane w: Prokuraturze Rejonowej Lublin-Północ w Lublinie (1 Ds. 1580/10/D), Prokuraturze Rejonowej w Łukowie (Ds. 163/06), Prokuraturze Rejonowej w Kraśniku (1 Ds. 1737/07/D) oraz Prokuraturze Rejonowej w Rykach (2 Ds. 150/06). We wszystkich przypadkach postępowanie karne prowadzone było z uwagi na podejrzenie popełnienia przestępstwa z art. 207 § 1 k.k.

³⁹ Podejznanemu postawiono zarzut z art. 207 § 1 k.k. we wszystkich postępowaniach karnych (Prokuratura Rejonowa w Grójcu – 3 Ds. 509/06 oraz Prokuratura Rejonowa w Lubartowie – Ds. 125/07/D).

⁴⁰ Akta sprawy zdeponowane w Prokuraturze Rejonowej w Kraśniku (1 Ds. 1032/06/D, podejznanemu postawiono zarzut z art. 207 § 1 k.k.).

⁴¹ Akta spraw zdeponowane w: Prokuraturze Rejonowej w Lublinie (1 Ds. 111/07) i Prokuraturze Rejonowej w Opolu Lubelskim (Ds. 1830/09/D, postawiono zarzut popełnienia przestępstwa z art. 207 § 1 k.k. w zb. z art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.).

rganego, które miało na celu uniknięcie popełnienia kolejnego przestępstwa. Postulaty te przybierały różną treść, m.in.:

- podejrzany oświadczył, że już nigdy więcej nie popełni czynu zarzucanego mu w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów⁴²;
- podejrzany oświadczył, że ograniczy korzystanie z komputera na rzecz wspólnych rozmów i przebywania z pokrzywdzonymi (żoną i dziećmi), obie strony będą kontrolować swoje emocje, żeby nie dochodziło do awantur i kłótni, nie będą dawać sobie powodów do zazdrości⁴³;
- wzajemne powstrzymanie się stron mediacji od agresywnych zachowań⁴⁴;
- odnoszenie się przez podejrzanego do pokrzywdzonej (matki) z szacunkiem oraz dbanie o spokój w domu⁴⁵;
- podejrzany zadeklarował, że nie będzie dosypywał substancji do pokarmów, tworząc je niezdatnymi do spożycia, nie będzie palił papierosów w domu, nie będzie powodował awarii w urządzeniach elektrycznych, będzie dbał o porządek w domu⁴⁶;
- podejrzany nie będzie zmuszał żony (pokrzywdzonej) do współżycia seksualnego, nie będzie wszczynał awantur, nie będzie naruszał nietykalności cielesnej pokrzywdzonych, obrażał, znieważał godności osobistej pokrzywdzonych, nie będzie wyganiał z domu pokrzywdzonej i jej córki, uprzątnie puste butelki po wypitym alkoholu, będzie sprzątał po sobie odzież i bieliznę, będzie utrzymywał porządek w domu, podejrzany i pokrzywdzona będą przeznaczali 60% swoich dochodów na pokrycie kosztów utrzymania domu, pokrzywdzona nie będzie paliła w domu, strony zobowiązują się, że ich goście opuszczą dom do 22:00, a następnie po nich posprzątają⁴⁷.

Przedstawione powyżej przykładowe i najczęstsze zobowiązania dotyczące pożądanego zachowania się sprawcy czynu karalnego występowały w większości ugód medacyjnych. Były one łączone z innymi postulatami najczęściej przeprosinami. Zobowiązania powiązane były wprost z popełnionym przestępstwem i ujawniały problemy, które stały się zarzewiem późniejszych przestępstw.

⁴² Akta spraw zdeponowane m.in. w: Prokuraturze Rejonowej w Grójcu (3 Ds. 509/06), Prokuraturze Rejonowej w Lublinie (3 Ds. 808/06/D, 1 Ds. 1471/06, 1 Ds. 111/07, 3 Ds. 810/08), Prokuraturze Rejonowej Lublin-Północ w Lublinie (1 Ds. 1971/10/D, 1 Ds. 2930/10/D) oraz Prokuraturze Rejonowej w Lubartowie (Ds. 488/11/D).

⁴³ Akta sprawy zdeponowane w Prokuraturze Rejonowej w Kraśniku (1 Ds. 994/08/D).

⁴⁴ Akta sprawy zdeponowane w Prokuraturze Rejonowej w Świdniku (Ds. 173/10/D).

⁴⁵ Akta spraw zdeponowane w: Prokuraturze Rejonowej w Lublinie (1 Ds. 968/10) i Prokuraturze Rejonowej w Sokołowie Podlaskim (Ds. 318/10).

⁴⁶ Akta sprawy zdeponowane w Prokuraturze Rejonowej w Lubartowie (Ds. 125/07/D).

⁴⁷ Akta sprawy zdeponowane w Prokuraturze Rejonowej w Lubartowie (Ds. 1084/06/S).

Pewną specyfikę wykazały sprawy karne skierowane z terenu Prokuratury Rejonowej w Lubartowie. Wśród wszystkich postępowań karnych, w których doszło do mediacji, w zdecydowanej większości przypadków podejrzanemu zarzucano popełnienie przestępstwa właśnie z art. 207 § 1 k.k. Zobowiązania mediacyjne, które zostały przyjęte za obopólną zgodą, dotyczyły przede wszystkim relacji zachodzących pomiędzy stronami a mającymi miejsce w ich domach. Pokrzywdzonym zdecydowanie zależało na wypunktowaniu możliwie wszystkich sytuacji powodujących powstawanie nieporozumień, a przekształcających się następnie w przestępstwa. Stwierdzić można, że strony chciały „kompleksowo” uregulować mogące wystąpić konflikty i spory. W ugodach mediacyjnych zamieszczano także postulaty niezwiązane bezpośrednio z popełnionym przestępstwem, a dotyczące toczących się lub dopiero przyszłych spraw cywilnych, np. strony ustaliły w porozumieniu mediacyjnym wstępne warunki rozvodu⁴⁸. Odnotowano także przypadki stawiające przed pokrzywdzonym większe obowiązki określonego zachowania się niż przed podejrzanym, np. podejrzany chciał, aby pokrzywdzona pokazała, że on oraz dzieci są dla niej najważniejsze, strony zgodnie ustaliły, że wyjadą za granicę i tam wspólnie zamieszkają⁴⁹.

VII. Weryfikacja zobowiązań mediacyjnych

Zgoda na udział w mediacji, czynny w niej udział oraz zawarcie ugody nie mogą przesądzać jeszcze o pełnym sukcesie mediacji karnej, bez względu na etap procesu, w którym po nią sięgnięto. Kluczowym elementem jest wykonanie zaciągniętych zobowiązań mediacyjnych. Sam fakt zawarcia ugody mediacyjnej nie może być interpretowany w każdym przypadku jako swoisty triumf mediacji, ponieważ niedotrzymanie ustaleń spisanych w porozumieniu może przyczynić się do zaistnienia u ofiary zjawiska wtórnej wiktyimizacji i w konsekwencji spowodować przekonanie, że została ona po raz kolejny pokrzywdzona przez sprawcę, tyle tylko, że tym razem miało to miejsce „pod bokiem” wymiaru sprawiedliwości karnej. Rację istnienia mediacji karnej należy zatem oceniać pod kątem zrealizowania, dobrowolnie przecież przyjętych, zobowiązań mediacyjnych, ponieważ instrument ten stworzony został dla ochrony praw ofiary, a nie sprawcy czynu karalnego. Bezspornym jest jednak fakt, że podejrzany, w wyniku wzięcia udziału w dyskursie mediacyjnym i zrealizowaniu ustalonych postulatów, ma możliwość realnego wpływu na swoją sytuację procesową i zapadłe orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.

⁴⁸ Akta spraw karnych zdeponowane w Prokuraturze Rejonowej w Kraśniku (1 Ds. 624/10/D).

⁴⁹ Akta sprawy zdeponowane w Prokuraturze Rejonowej we Włodawie (Ds. 456/07/D).

W zależności od rodzaju zobowiązania mediacyjnego jego wykonanie odbyło się w różnym momencie czasowym, tym samym weryfikacji stanu jego zrealizowania dokonywał inny podmiot – mediator, organ ścigania lub kurator sądowy. Oczywistym jest, że pokrzywdzony zawsze wiedział, czy postulat mediacyjny został wypełniony, jednak w niniejszych badaniach oparto się wyłącznie na dokumentach zdeponowanych w aktach sprawy, dlatego wyłącznie one stanowiły podstawę dla otrzymanych rezultatów i wyciągniętych wniosków. W wielu przebadanych przypadkach część zobowiązań mediacyjnych została już wykonana, a część znajdowała się dopiero w fazie realizacji. Niektóre zobowiązania z uwagi na swoją treść, np. zobowiązanie się podejrzanego, że już nigdy nie popełni czynu zarzucanego mu w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów, były postulatami, których faktyczne wykonanie można ocenić dopiero po śmierci tej osoby. Na 67 ugód mediacyjnych, zawartych w sprawach, w których podejrzanemu postawiono zarzut popełnienia przestępstwa z art. 207 § 1 k.k., 53 porozumienia zostały wykonane w całości, co stanowi 79,1% wszystkich sporządzonych ugód. W pozostałych przypadkach zobowiązania mediacyjne znajdowały się bądź dopiero na etapie realizacji, co uniemożliwiało ich jednoznaczne zakwalifikowanie, bądź zostały wykonane tylko częściowo, a w pozostałym zakresie miały zostać dopiero zrealizowane.

Otrzymany wynik wskazuje jednak na wysoki poziom realizacji wypracowanych porozumień i stanowi pozytywny prognostyk dla organów ścigania do częstszego kierowania pokrzywdzonych oraz podejrzanych na drogę polubownego rozwiązania sporu. Należy także zauważyć, że w niektórych przypadkach już sam udział w mediacji lub przynajmniej częściowe wykonanie zobowiązań mediacyjnych (np. usłyszenie słowa „przepraszam” od sprawcy czynu) stanowi pozytywny efekt całego postępowania.

VIII. Mediacja, a zakończenie postępowania przygotowawczego

Celem mediacji karnej jest realizacja prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego (art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.) poprzez zwiększenie roli i pozycji ofiary względem sprawcy przestępstwa⁵⁰. Przebieg mediacji zakończony zawarciem ugody, następnie wykonanej, ma zarówno spowodować u ofiary złagodzenie ujemnych skutków czynu przestępnego, jak również pomóc podejrzanemu w zrozumieniu wyrządzonego zła. Z uwagi, że popełniony czyn karny najbardziej dotyka pokrzywdzonego, dlatego to on powinien czuć, iż

⁵⁰ E. Bieńkowska, Szybkość postępowania karnego i ochrona interesów pokrzywdzonego: zasady do pogodzenia, czy nie? Refleksje na tle nowej kodyfikacji karnej, (w:) T. Nowak (red.), Prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza, t. III, Poznań 1999, s. 125–128.

„machina wymiaru sprawiedliwości” zadziałała prawidłowo, z drugiej strony sprawca winien mieć przekonanie, że wymierzona mu kara jest adekwatna do spowodowanego przestępstwa oraz prezentowanej postawy po jego popełnieniu.

W aktualnym stanie prawnym (obowiązującym na dzień 20 września 2013 r.) przy wymierzaniu kary sąd, zgodnie z art. 53 § 3 k.k., ma brać pod uwagę pozytywne wyniki mediacji⁵¹. Ustawodawca, formułując treść przepisu w takiej formie, zaakcentował obligatoryjny wpływ tego elementu sprawiedliwości naprawczej na łagodniejszy wymiar kary. Ciężko zgodzić się z twierdzeniem, że sprawcy przestępstwa, który pojednał się z pokrzywdzonym, naprawił szkodę czy zadośćuczynił krzywdzie lub w inny sposób, zgodny z wolą ofiary, zachował się i postąpił, będzie oceniany przy wymierzaniu kary w takim samym zakresie, jak osoba, która będąc winną popełnienia czynu karalnego, nie wykazuje skruchy oraz nie dąży do zniwelowania wyrządzonych krzywd czy szkód. Ugoda mediacyjna, ale zrealizowana, musi zostać uwzględniona w orzeczeniu kończącym postępowanie karne. Tylko wtedy mediacja karna odniesie swój skutek i może zyskać szerszą aprobatę w społeczeństwie.

Mając na względzie powyższe uwagi, należało sprawdzić, jak wygląda sytuacja prawna podejrzanego podczas wydawania orzeczenia kończącego postępowanie przygotowawcze. Zapis z przytoczonego art. 53 § 3 k.k. dotyczy wprost sądu, natomiast organ ścigania nie jest związany zawartą w tym przepisie dyrektywą dotyczącą uwzględnienia pozytywnych wyników mediacji. Sytuacja taka związana jest z systemowym przypisaniem w postępowaniu karnym sądowi prawa do decydowania o karze, niemniej jednak i organy ścigania podczas analizowania sposobu zakończenia prowadzonego przez siebie etapu postępowania karnego.

Przedstawione poniżej wyniki badań zostały opracowane na podstawie treści uzasadnień⁵² decyzji kończących postępowanie przygotowawcze. Zgodnie z wcześniej przedstawionymi rezultatami, wśród 78 spraw skierowanych do mediacji, 67 spraw (85,9%) zakończyło się zawarciem ugody, a w 11 sprawach (14,1%) z różnych przyczyn takiego porozumienia nie sporządzono. Organ prowadzący postępowanie przygotowawcze w 53 przypadkach (79,1%) umorzył postępowanie karne, w 5 przypadkach (7,5%) prokurator złożył do sądu wnioski o warunkowe umorzenie postępowania karnego⁵³, natomiast w pozostałych 9 przypadkach (13,4%), pomimo że postępowanie mediacyjne zostało zakończone satysfakcjonującą ugodą, do sądu został wniesiony akt oskarżenia.

⁵¹ W. Wróbel, (w:) A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116, t. I, Warszawa 2007, s. 691.

⁵² O ile sporządzono uzasadnienie i zostało ono zdeponowane w aktach sprawy.

⁵³ Zgodnie z trybem przewidzianym przez art. 336 k.p.k.

W przypadku postępowań mediacyjnych niezakończonych ugodą (11 spraw stanowiących 14,1% wszystkich spraw) organ ścigania w żadnym z nich nie uznał negatywnych rezultatów mediacyjnych jako okoliczności obciążającej. Takie działanie ocenić należy jako prawidłowe i zgodne z przepisami prawa oraz ideą mediacji karnej.

IX. Podsumowanie

Z otrzymanych i przedstawionych w niniejszym artykule wyników badań można wyprowadzić kilka najistotniejszych wniosków, które winny zostać przedstawione zarówno organom ścigania, jak i stronom konfliktu.

Po pierwsze, mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie stanowi istotne, a w wielu przypadkach wręcz konieczne, narzędzie alternatywnego i konsensualnego rozwiązania konfliktu. Z uwagi na charakter przestępstw i dotkniętych nimi ludzi, bliskich sobie, spotkania i rozmowy przeprowadzona w ramach dyskursu mediacyjnego mogą osiągnąć zdecydowanie lepsze rezultaty niż tylko sformalizowane wymierzenie sprawiedliwości „z ławy sędziowskiej”.

Po drugie, uczestnicy mediacji, będący najbardziej zainteresowanymi całym postępowaniem oraz jego skutkami, w ramach bezpośrednich czy pośrednich spotkań, są w stanie wypracować taki konsensus, który będą w stanie następnie realizować. Jednym z najbardziej niepożądanych rezultatów dla całego procesu karnego jest takie jego zakończenie, które powoduje u ofiary przekonanie, że została „skrzywdzona” w majestacie prawa. Takim właśnie negatywnemu efektowi może skutecznie przeciwdziałać mediacja.

Po trzecie, skierowanie sprawy do mediacji jest również korzystnym rozwiązaniem dla organów ścigania, bowiem czas trwania tej procedury jest, co do zasady, krótszy niż jeden miesiąc, a ponadto, w zdecydowanej większości przypadków, kończy się ona zawarciem ugody mediacyjnej i wygaśnięciem trwającego sporu. Tym samym czas trwania całego postępowania przygotowawczego jest krótszy, co przekłada się także na oszczędność środków finansowych, które musiałyby zostać wyłożone w przypadku dalszego prowadzenia sprawy. Dodatkowo, z uwagi, że to strony konfliktu, tj. ofiara razem z pokrzywdzonym, samodzielnie ustalili istotne dla nich sposoby rozwiązania sytuacji, które legły u podstaw zarzucanego przestępstwa, prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego czynu karalnego jest zdecydowanie niższe niż w przypadku wydania sądowego wyroku.

Po przeprowadzeniu badań i analizie zgromadzonego materiału jestem głęboko przekonany, że mediacja karna, szczególnie w sprawach, w których podejrzanemu postawiony został zarzut z art. 207 § 1 k.k., powinna znaleźć w praktyce szersze zastosowanie, ponieważ korzyści, jakie ze sobą przynosi, rozciągają się nie tylko na same zainteresowane strony i ich rodziny, ze

szczególnym uwzględnieniem dzieci będących często „cichymi” świadkami całego zdarzenia, ale również obejmują organy postępowania karnego, a także i społeczeństwo.

Wierzę, że otrzymane i zaprezentowane wyniki badań przyczynią się w sposób istotny do rozwoju i zwiększenia stosowania instytucji mediacji karnej. Ufam również, że zmiany, które zostały ostatnio przyjęte przez Sejm⁵⁴, spowodują częstsze sięganie przez organy ścigania po to narzędzie sprawiedliwości naprawczej.

Mediation in domestic violence cases

Abstract

This paper examines the use of mediation in criminal cases involving domestic violence, based on relevant court files. Examined are criminal proceedings against offenders charged with the criminal offence under Article 207, § 1 of the Penal Code.

⁵⁴ Mowa jest o przyjętej w dniu 27 września 2013 r. nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, Kodeksu karnego i niektórych innych ustaw.